

Nádpálca-disputa

Frank Tamás¹

Jelen tanulmányban *Az Est* 1928 decemberi számaiban *Nádpálca-disputa* címmel és témában közölt újságotolvasói véleményeket kívánom társadalmi kontextusba ágyazva bemutatni. Az elméleti keret feltárását a bulvárlapok evolúciójával, majd a tömegkommunikáció korszakbéli bemutatásával folytatom, majd az iskolai és a családi fenytés jelenségét exponálok. Kitérek az idtszak büntető-, oktatásjogi szabályozására, valamint a testi fenytitek szokásjogon alapuló természetére.

Az újságotolvasói levelek közzétételére 1928. november 29. és december 30. között került sor. Összesen tíz újságcikken, és azon belül 18 hozzászóláson keresztül láttatjuk az idtszak testi fenytitekkel és a gyermekneveléssel kapcsolatos igen heterogén álláspontját, az iskolai fegyelmezés laikusok általi és szakmabeliek megközelítését, mely egyben társadalmi tükör is.

A testi fenytitek alkalmazása történelmi koronként heterogén színezetű, továbbá a szocializációs színtereket vizsgálva is megállapíthatjuk, a gyermek megszületésétől kezdődően egy adott kultúrában (országban) és társadalmi szegmensben is differenciáltan viszonyultak hozzá. Kultúráktól függetlenül először családi környezetben kerül sor alkalmazására, leginkább kisgyermekkorban – történelmi koronként – eltérő mértékben, majd a családi környezetből kikerülve az iskola, az oktatás vindikálja a jogot, hogy a nevelési elveivel nem összeegyeztethető cselekedetek esetén éljen a test feletti rendelkezés jogával. A felnőttkorba lépve megjelennek olyan állami szervezetek, ahol explicit módon megjelenhet az erőszak legalizált alkalmazása. Ilyen a rendvédelmi szervek (rendőrség, csendőrség, katonaság) belső fegyelmezési normája, amikor függelemsértés elkövetése esetén a felettes szerv, az előljáró, a fegyelmezési jogkör gyakorlója testi fenytitek kiszabásával büntet. Továbbá megjelenhet a bűncselekmények elkövetőivel szemben alkalmazott – jogszabályok révén kanonizált – technikája: kerékbetörés, korbácsolás, botozás, pálcázás. Tehát egy részről a gyermekkép, illetve annak változása alapvetően meghatározza a testi fenytitek alkalmazását, másrészről a felnőttkor különböző színterein is megjelenhetett a testi fenytítés. Nem szükséges részletesen végigkövetni az európai pedagógiatörténet testi fenytitekkel kapcsolatos álláspontjának elmozdulását ahhoz, hogy háthatóvá váljon, jelentős változások zajlottak e téren: elégséges csak felvillantatunk az ókor gyermekképének spártai vonulatát, a középkor vallásos gyermekképét, vagy a felvilágosodás gyermekeszményének új szempontokat megjelenítő elveit. A 19. században – az oktatás expanziója révén – megjelenő tömegoktatás és az ahhoz szorosán kapcsolódó tanítói szakmásodás és a tanári professzionalizáció elméleti kerete immanens részévé tette a jutalmazás-büntetés pedagógiáját. A 20. század fordulóján pedig a herbarti pedagógia alternatívájaként megjelenő és teret nyerő reformpedagógia testi fenytitekkel kapcsolatos álláspontja hozott – ha nem is merőben, de – új szint nemcsak a klasszikus pedagógiai térben, hanem a családi gyermeknevelés területén is.

---

¹ Frank Tamás főiskolai tanársegéd SE PAK

Prológus

1928 novemberében közel egy hónapon keresztül zajlott Erdélyi Béla fővárosi büntetőperének főtárgyalása. A feleséggyilkossággal, csalással, köz- és magánokirat-hamisítással vádolt Erdélyi tárgyalásáról szinte a teljes hazai sajtó beszámolt². Mind a politikai, mind a bulvárlapok terjedelmes beszámolókkal jelentkeztek a tárgyalóteremből. A bírósági esemény publicitását nemcsak a bűncselekmény-sorozat bonyolultsága és az országhatáron átnyúló jellege okozta, hanem az Erdélyi-perrel párhuzamosan zajló másik kurrens bűnvádi eljárás is, melynek vádlottja dr. Nagy István bíró volt.

Erdélyi 1903-ban született. Apja bérszántási vállalatának jóvoltából a család jómódban élt, alkalmoszerűen vezető tisztviselőként képviselte a családi céget külföldön. A látványos, néha fényűző életvitelt folytató fiatalember krakéler habitusa miatt sokak szemében szálka lett: gyakran párbajozott, arrogáns viselkedésével ellenségeket szerzett.³ Későbbi feleségével való megismerkedése is konfliktusos volt: elcsábította Forgács Annát, majd párbajra hívta Anna korábbi partnerét. A törvényt már fiatalon sem tisztelő, a normakövetést felesleges elfoglaltságnak, a családi kasszát feneketlen kútnak tekintő Erdélyi a túlzott költségei miatt – hogy finanszírozhassa kiadásait – váltóhamisításba keveredett. Forgács Anna színésznőt rövid ismeretség után 1927-ben vette feleségül, majd azonmód nagyösszegű életbiztosítást kötött rá, melynek kedvezményezettje saját maga lett. A vádindítvány szerint az esküvőt követően veronállal⁴ kezdte mérgezni feleségét, de a gyors orvosi beavatkozásnak köszönhetően felgyógyult. Három hónap múlva Ausztriába utaztak pihenni, ahol – a Millstattnál – egy szerpentinek hegyi úton sétálva a felesége szakadékba zuhant. A kisebb sérülést szenvedő Annát a szállodai szobában nagyobb mennyiségű veronállal leszedálta, majd zsineggel megfojtotta. Három nap múlva eltemette feleségét, és azonmód felkereste a biztosítótársaságot s – kedvezményezettként – kérte az életbiztosítás kifizetését. A boncolás során kiderült, Erdélyi a feleségét először kézzel kezdte fojtogatni, majd a hörgő, fulladozó nőt egy zsineggel megölte. Az elhunyt szervezetében akkora mennyiségű veronál halmozódott fel, mely önmagában is halálos dózisú volt.

A bírósági tárgyalás idején a 25 éves Erdélyi Béla körül – a sajtó kiemelkedő érdeklődésének köszönhetően – szinte kultusz alakult ki. Elegáns öltözködési stílusa, a „*kék zakkó, a kék nadrág, (...), a világos nyakkendő*”;⁵ a gyanúsítás tényére és súlyára fittyet hányó tárgyalóteremi kommunikációja: a „*keresztbe rakott lábai fölött összekulcsolja térdén a kezét, a szeme csupa tűz*” – állandó témát adott a sajtónak. „*Nők az első sorokban, a középső sorokban, az utolsó sorokban. Csupa nő*”⁶, annak ellenére, hogy az ügyészi vádbeszéd során egyértelművé vált, „*a Gizella téren Erdélyi Béla bottal végig vágott a leányon*”, 1926 nyarán „*Erdélyi Béla az uccán megbotozta barátjánőjét*”. Ugyanezen év őszén „*a Körúton nagy társaság szeme láttára bottal úgy összeverte, hogy a bot eltörött, s Forgács Anna eszméletlenül összeesett.*”⁷

² AZ EST; 8 ÓRAI UJSÁG; NÉPSZAVA; ESTI KURIR; BUDAPESTI HIRLAP; DÉLMAGYARORSZÁG

³ DÉLMAGYARORSZÁG, 1928. ápr. 14. 6.

⁴ barbiturát-származék; nagyobb mennyiségben már mérgező hatású altatószer

⁵ AZ EST 1928. nov. 18. 1.

⁶ Uo.

⁷ Uo. 4.

A tömegtájékoztatás, az újságok, hírlapok generálta felfokozott érdeklődés szinte társadalmi programmá tette a tárgyaláson való jelenlétet: *„Egy-egy napon 106-an hallgathatják végig a tárgyalást és jellemző az érdeklődésre, hogy az iroda már a decemberi tárgyalónapokra bocsátja ki a jegyeket, mert novemberre nincsen már jegy. Törvényszéki, táblai és kúriai bírák, ügyészek, (...) politikusok foglalták le elsősorban a jegyeket. A holnap reggel kezdődő főtárgyalás, amelyre nagy rendőrcsapatot vezényelnek ki a rend fenntartására, így zsúfolásig megtelt teremben fog lefolyni egészben az ítélethozatalig.”*⁸

Tömegtájékoztatás

A sajtó hatalmi ágként történő kezelése, illetve a sajtóhatalom stigmájának alkalmazása nem a 20. század terméke, már *„az 1850-es évektől kezdték a negyedik rendnek hívni a sajtót.”*⁹

A bulvárlapok első amerikai megjelenése az 1833-as évekre tehető, amikor New York utcáin árusítani kezdték a Sun című filléres lapot.¹⁰ Az újságok evolúciója sorába illeszkedik a konkurens lap megjelenése, a szintén New York-i Tribune, mely alapvetően elzárkózott a bűnügyi vagy hazai kulturális eseményekről szóló tudósítások közlésétől, és megpróbált a minőségi újságírás irányába eltolódni. A klasszikus politikai lapnak számító New York Times 1851-ben jelent meg először, és megpróbált a kiegyensúlyozott tájékoztatásra törekedni, és egyértelműen megkülönböztette a hír és a vélemény tartalmát.¹¹ Az újság ars poeticája egyértelmű: *„Nem hisszük, hogy a társadalomban minden egyértelműen jó, vagy egyértelműen rossz; ami jó, azt megőrizni, fejleszteni kívánjuk; ami rossz, azt eltüntetni és megváltoztatni.”*¹²

A hazai sajtóevolúció először a nyugat-európai mintát követte, majd a milleniumi éveket követően az amerikai sajtópiac és -kínálat gyakorolt hatást az itthoni lapstruktúrára: megjelentek az amerikai típusú bulvárlapok, a sárga újságírás termékei. A két világháború közötti időszakra a hazai sajtóélet már visszatért a megszokott – háború előtti – kerékvágásba. 1928-ban több mint 934 (Budapesten 618) orgánus jelent meg a hazai palettán¹³, így megállapítható, mindenki, aki hírekhez, információkhoz szeretett volna jutni, a kínálati oldal bőségét látva, megtehetette. *„Az a hatalmas kulturális és gazdasági fejlődés, amely a múlt század második felében minden téren éreztette hatását s az élet ritmusát meggyorsította, a világháború és a forradalmak lezajlása után még fokozottabb iramot vett. Az újságolvasók tömege megszaporodott, a régi politikai kérdések nagy része a múlté lett s az élet lázas lüktetése az aktuálist, a rohanó eseményekről való híradást tette a lapok elsőrendű kötelességévé. A hír mellett az elmélkedés második vonalba került.”*¹⁴

A századfordulón már komoly elméleti fejtegetés zajlott arról, mi a titka a sajtónak, mitől is válik hatalmi tényezővé az írott szó. Az egyik pragmatikus érv szerint a tudósítói hálózat megjelenésével, működtetésével hozható összefüggésbe, hiszen a jelentős gazdasági tőkével rendelkező lapok a csak őket tudósító újságíróik

⁸ AZ EST 1928. nov. 8. 5.

⁹ BRIGGS-BURKE 2012. 133.

¹⁰ Uo.

¹¹ BRIGGS-BURKE 2012

¹² Uo. 134.

¹³ ELEKES 1939

¹⁴ SÜLE, 1930. 623.

révén exkluzív tartalmakhoz juthattak hozzá, melynek révén növelhették a példányszámot. A növekedés pedig a hirdetőik fokozottabb érdeklődését generálta. Mint ahogy Süle Antal fogalmaz: „*hírszolgálatának csodálatos hálózatával minden eseményről hírt adva, a világrészek legtávolabb eső népeit és lakóit is közelhozza egymáshoz. Saját országának közös érzésű és közös érdekű polgárait csoportosítja s a közügyek megvilágításával és ellenőrzésével szószólójukká válik.*”¹⁵ A hírszolgáltatás terén egy másik tendencia is megfigyelhető: Európában a nagy hírügynökségek mellett több, kisebb sajtóiroda is működött, főleg regionális szinten.¹⁶ A háború utáni lapbővülés miatt gyakran külföldi orgánumok híreit vették át az orgánumok, melynek hatására az újságírók klasszikus feladata – publicisztikák írása, tudósítás, interjúkészítés – egyre inkább háttérbe szorult.

Másik érvrendszer már a pszichológia területére evez: az újság „*ki akarja elégíteni a hírek utáni áhítozás ősi ösztönét*”,¹⁷ valamint ahogy a *Sajtó* című szakmai folyóiratban említik, „*az újság hatása főképp az örökös ismétlésben áll.*”¹⁸ Illetve, „*mint valami szellemi narkotikum, új híveket toboroz magának. Ezzel a saját táborával pedig felbonthatatlan kapcsok fűzik egybe: a bulvársajtó eltalálja, mi kell az ő törzsközönségének (...).*”¹⁹

Természetesen a sajtó korabeli elemzése nem nélkülözheti a felelősség kérdéskörét sem, hiszen a 20. század első harmadára már elmúlt a 19. századi – szinte idillikus – újságíróethosz, mely szerint az újság feladata a nevelés, irányítás, példamutatás lenne. Ettől függetlenül az újságírók hitték: „*(...) nem volnánk igazi hívei a mi mesterségünknek, ha nem hinnők és nem hirdetnék, hogy a sajtónak igenis nagy befolyása van és nagy befolyása kell is hogy legyen úgy a közerkölcs kialakítására, mint a magánélet erkölcsi rendjének fenntartására. A betű ereje, a szó hatalma sokkal komolyabb igazság, semhogy azt éppen mi kétségbe vonhatnánk.*”²⁰

A felelősen gondolkodó újságírók egy részéről felvetődött – a bulvár-, revolver- és pornográf sajtó térhódítása miatt – egy önszabályozó belső sajtócenzúra működtetésének igénye is a társadalom jobbításának érdekében. „*Mint komoly követelést állítja az újság elé az általános hivatásbeli erkölcs emelését. Ez a feladat nemcsak a nagyvárosi sajtóra vár, hanem közép- és kisebb lapokra, még a legtávolabbi vidéken megjelenőkre is.*”²¹ Tehát nemcsak a politikai óhaja volt a cenzúra. A sajtócenzúra és a teljes sajtószabadság dichotómiája diskurzusteremtő volt, hiszen mindkét szemlélettel kapcsolatosan érvek, ellenérvek jelentek meg a szakmai és a közbeszédben.

1928-ra már egyértelművé vált a média, az újság hatalma. Az újságíró-társadalom tisztában van szerepével, súlyával. A lapkiadók gazdasági érdekeiket szem előtt tartva szerkesztették lapjaikat. A lapkiadás első sorban gazdasági vállalkozás, és csak másodsorban irodalmi, publicisztikai tevékenység volt, ezért a cikkek tartalmi elemei az érdeklődés fenntartását, a fogyasztói igények kielégítését szolgálták.

---

¹⁵ SÜLE Uo.

¹⁶ MOTKÓ 1931

¹⁷ MOTKÓ 1930

¹⁸ LITTERATUS 1930. 527.

¹⁹ MOTKÓ 1930. 296.

²⁰ TÓTH 1931

²¹ LITTERATUS 1930. 527.

Testi fenyítés a jogszabályok tükrében

Boreczky Ágnes kutatásai alapján tudjuk, hogy Európában dominánsan a 19. században zajlott az a folyamat, melynek eredményeképpen először Lengyelországban (18. század végén), majd Hollandiában (1820), Törökországban (1823), Luxemburgban (1845), Olaszországban (1860), Belgiumban (1867), Ausztriában (1870), Franciaországban (1881) eltörölték az iskolai testi fenyítéket. 1928-ig, a vizsgálatunkba vont időszakig még a Szovjetunióban (1917) szűnt meg ennek a lehetősége.²²

Korábban Eötvös kifejezett szándéka volt az iskolai testi fenyíték tiltása, de a társadalmi tradíciók, a családi körben megszokott nevelési elvek miatt igen nehezen volt megvalósítható, hiszen „a testi büntetés még él két helyen: az iskolában csak szórványosan találkozunk vele, de a családban nagyon elterjedt.”²³

Az elemi iskolákat a család kiterjesztett hatókörének tekintették. Tehát, ha a családban megengedett a fenyíték alkalmazása, az elemi iskola is élhetett vele, hiszen a tanító személye az „apa meghosszabbított kezeként” funkcionált. Ezt az elvet erősítette, hogy egészen a 20. század első harmadáig létezett a családi fegyelmezési jog intézménye, mely a családfenntartót (apát), a gyámot és a tanonciskolai oktatót illette meg minden olyan esetben, mikor a gyermek, a növendék szembe szegült: „ne féltsék fiaikat a tanár s tanító jóakarató fenyítéseitől, érleljék ők is gyermekükben azt a meggyőződést, hogy tanár s tanító második szerető atyja.”²⁴ Ezen elv alapján a tanítót is megillette a házi fegyelmi jog. A családi fegyelmezési jog gyakorlása esetén – amennyiben 8 napon belül gyógyuló sérülésről van szó – büntetőjogi felelősségre vonás nem történhetett.

Legelőször a kisdédóvás területén fogalmazódott meg a tiltás, mégpedig VKM 1892. évi 44.000 számú rendeletében: „A gyermekek közt a rendet és fegyelmet a kisdédóvónő (dajka) szeretetteljes eljárással és gyöngédséggel tartsa fenn s a testi fenyíték alkalmazásától egyáltalában óvakodjék.”²⁵ Az elvárást olyannyira komolyan gondolta a szabályalkotó, hogy az említett rendelet külön kitért arra, hogy a tanfelügyelő szakmai ellenőrzéskor kísérelje figyelemmel a nevelő munkáját, „a gyermekek fegyelmezésében a testi fenyíték teljesen mellőzendő.”²⁶

Az iskolán és a családon belül alkalmazott testi fenyíték megítélése kevésbé volt ennyire markánsan elutasító: „Nálunk Eötvös tilalma után egyik későbbi egyetemes tanítógyűlés a testi fenyítéknek ultima ratio gyanánt való visszaállítását kívánta, s ily értelemben járult hozzá Trefort is. Azóta nálunk a testi fenyítéket szelvében alkalmazzák s az iskolaszékek ezt hallgatagon eltűrik.”²⁷ Ezt erősítette a Nemzeti Népművelés című tanügyi szaklap megállapítása is: „sajnos, hogy sok helyen a tanítók nem tudják azt megérteni, vagy talán elismerni, hogy az a kifejezés, hogy a tanító a szülőt helyettesíti, ez nem ad korlátlan jogot a tanító kezébe arra nézve, hogy a gyermekkel kedve szerint rendelkezhetik.”²⁸ A cikk szerzője úgy véli – a Curia döntéseit citálva –, „a tanítónak

²² BORECZKY 1999

²³ PÁPAI LAPOK 1901

²⁴ PÁPAI LAPOK 1887

²⁵ MAGYARORSZÁGI RENDELETEK TÁRA 1892. 63. § 2424.

²⁶ Uo. 2520.

²⁷ PROTESTÁNS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAP 1901

²⁸ NEMZETI NÉPMŰVELÉS: TAN- ÉS NEVELÉSÜGYI SZAKLAP 1906. 6.

joga van a gyermeket megverni. De miképp? Úgy, hogy ezáltal a házi fegyelem jogának határát túl ne lépje."²⁹

Van ellenpélda is: 1905-ben a baptista felekezetre vonatkozó VKM-rendelet előírása szerint „minden tag, aki rendetlenül jár el, fenyítés alá esik, de sem pénzbírság, sem testi büntetés nem alkalmazható (vele szemben).”³⁰ 1909-ben a fiatalkorúak javító nevelésének szabályozása kapcsán került megfogalmazásra, hogy testi fenyíték alkalmazása tilos.³¹ Ezzel szemben – érdekes ellentmondás – a fogházbüntetésre ítélt fiatalkorúak esetében, ha iskolai jellegű tevékenység közben követ el fegyelemsértést, „a tanító az eset körülményeihez képest, a tett elkövetésekor azonnal oly fenyítéket is alkalmazhat, amely a család körében a gyermekekkel szemben megengedett fenyíték mértékét meg nem haladja,”³² mint látjuk, ismételten megjelenik a családi fegyelmi jog kiterjesztése a tanítókra vonatkozóan.

A társadalmi változások, a reformpedagógia, a pszichológia recepciójának hatása érezhetővé vált az 1910-es évekre. A Budapesti Tanító Testület Elemi Iskolai Köre kinyilvánította, hogy „nem kíván bottal a gyermekek közé lépni, hogy tekintélyét fönntartsa, hanem csakis szeretetteljes bánásmóddal akar célt érni.”³³ – fogalmazták meg szakmai álláspontjukat a budapesti tanítók.

Az I. világháborút követő változások az oktatási-nevelési eszméket is érzékenyen érintették. A nemzetnevelés eszméje, a revans politika, a gazdasági helyzet hektikussága – bár nem minden esetben explicit módon – hatást gyakoroltak a nevelési elvekre, a mindennapi nevelési technikákra – családon és iskolán belül egyaránt. A média különböző szegmenseinek fejlődése pedig erősen befolyásolta a mindennapok nevelési stílusát: a mozifilmek által közvetített világ, a rádióadások egyre szélesebb körű elterjedése, az írott sajtó külföldi hírei felgyorsította az új trendekre nyitott fiatalság változás iránti igényét, mely gyakran ütközött a politika társadalmi-viselkedési-morális elvárásaival, a háború előtti szemlélettel.

Nádpálca-disputa – kutatás kerete

Az Est bulvárlap 1928–29-ben az egyik legolvasottabb napilap volt. Pontos számadatok nem állnak rendelkezésre a lapkiadók titkolózása miatt, de a korszak sajtómegjelenéseit, retorikáját olvasva, látható, hogy komoly szakmai reputációval rendelkezett az orgánus.

Az Est újságírói a prológusban vázolt bűncselekményről igen részletesen számoltak be. A több oldalas, a bírósági meghallgatást aprólékosan ismertető tudósításai azt az érzést kelthették az olvasókban, mintha ők is részesei lennének ennek az unikális esemény-sorozatnak. A bulvárlap erősen tematizálta a vizsgált időszakban a közbeszédet, hiszen kiemelkedő olvasótábora nap mint nap szembesülhetett a bírósági tárgyalás minden mozzanatáról. A bíró, az ügyész, a vádlottak, a tanúk meghallgatásának részletes szöveggönyvének közlésével informálta az újságolvasókat; a bírósági teremből íródott hangulatjelentései révén befolyásolhatta az olvasókat.

---

²⁹ Uo. 6.

³⁰ MAGYARORSZÁGI RENDELETEK TÁRA 1905. 34. § 1378.

³¹ MAGYARORSZÁGI RENDELETEK TÁRA 1909

³² MAGYARORSZÁGI RENDELETEK TÁRA 1909. 27.300 29. § 2435.

³³ HETI SZEMLE 1911

Erdélyi Béla főtárgyalása 1928 novemberében zajlott. A bűncselekményt 1927. augusztus végén követte el, majd néhány nappal később letartóztatták, és bírósági tárgyalásáig előzetes letartóztatásban maradt. A nyilvános meghallgatások alkalmával mindvégig makulátlan öltözékben megjelenő, magabiztos kommunikációt folytató Erdélyi a csalásokat ugyan elismerte, de a gyilkosságot mindvégig tagadta. A beszámolók révén kialakulhatott az olvasókban az „Erdélyi Béla-kép”, melynek hangsúlyos eleme lett az erőszakos férj, az erőszakos, gátlástalan, mindenkin átgázoló ember alakja.

A gyilkosság elkövetésének időpontjában 24 éves Erdélyivel kapcsolatosan megjelent a nevelés kérdésköre is: mennyiben hibáztatható az Erdélyit felnevelő család? Hibás-e egyáltalán? Megfelelő-e az az oktatási rendszer, melyben a gyermek Erdélyi beleszületett, amelyben tanult, fejlődött? Hibás-e az iskola? A háború előtti és az azt követő nevelési elvek és módszerek megfeleltek-e, megfelelnek-e a kor gyermekének, fiataljának? A társadalmi elvárásoknak megfelel-e az oktatási rendszer, és annak immanens részét képező nevelés? – sorjázta azon kérdések, amelyeket Az Est felvetett a tárgyalássorozat margóján, illetve a tárgyalásról szóló cikkeket olvasva, felmerült az olvasókban. A szerkesztőség az olvasói levelek közlésével teremtette meg azt a kommunikációs teret, melynek révén az újságolvasók állásfoglalásai megjelenhettek az újságolvasók előtt. Ezek révén bepillantást nyerhetünk a szakmabeli (pedagógus) reagálók és a megközelítés szempontjából laikus, civil olvasók, levélírók nevelési felfogásába, világlátásába.

A címadással megjelölt témának, a nádpálca használatának, illetve annál tágabb kontextusban, a nevelés problematikájának reprezentációja több síkon jelenik meg a vizsgált tartalmak esetében. Egy része, mint ahogy a *Borsszem Jankó tanítóképe*³⁴ című elemzésében Baska Gabriella megfogalmazza, több év alatt közhellyé vált sztereotípiákat megfogalmazása, másik része, az új korszak, az új idők jeleinek megjelenése.

A-z olvasói levelek nevelésképe

Az olvasói levelek mindegyike egyetértett abban, hogy a húszas évek „*gyermeknevelése beteg*,”³⁵ nem megfelelő. A levélírók egy része támogatta a testi fenyíték alkalmazását. Indokként Erdélyi Béla végletekig érzéketlen, arrogáns, a gyilkosságot negligáló viselkedésében, és a helytelen, mindent megengedő neveltetésében látták, ezért szükségesnek tartották a testi fenyíték újbóli alkalmazását az iskolákban, mely megoldásként szolgálna a hasonló habitusú fiatalokkal szemben. A nádpálca támogatóinak visszatérő kritikája a húszas években megjelenő, a fiatalság újszerű életvitelére, közösségi együttlétére vonatkozott: a „*lányok egyedül mennek fiúkkal tánciskolába, lányok és fiúk tegezik egymást a szülők gyengesége miatt és rúzszt használnak.*”³⁶ Ezt az új társasági érintkezési formát kritizálta az a plébános is, aki levelében a testi fenyítés mellett tört lándzsát: „*meg kell borzadnia, hogy a mai fiatalság mennyire szabados, mennyire fittyet hány tekintélynek és mennyire szerénytelen.*”³⁷ Szerinte a

---

³⁴ BASKA 2018

³⁵ AZ EST 1928. dec. 1.

³⁶ AZ EST 1928. nov. 30. 9.

³⁷ AZ EST 1928. dec. 21. 10.

„nádpálcáig menő szigorra van szükség, különösen most, a háború után, amikor a szülők és iskolák erélye olyan kétségbeejtően megcsökkent.”³⁸

Az ellenzók között többen önkritikusan úgy vélték, először a szülőknek maguknak kell önvizsgálatot tartani: kellően megfelelő-e a hozzáállásuk, kellő figyelmet szentelnek-e gyermekeiknek. Megjelent ehhez kapcsolódóan azon pedagógusilevélírói vélemény is, mely szerint a *„legtöbb gyermek a szülői nevelést egyáltalán nem respektálja, mely leggyakrabban a majomszereteten alapul, sőt mint zsarnok lép fel a szülőkkal szemben,”³⁹* valamint a pedagógusok szaktudását nem értékelik kellően a szülők, márpedig a legújabb pszichológiai, pedagógiai eredményeket ők ismerik. Sokan elfelejtik – írta az egyik hozzászóló – *„igen sok tapasztalat, a hivatását komolyan vevő és értő egyén határozottsága kell ahhoz, hogy nagy-nagy türelemmel elérje azt, (...) nyugtalan és erőszakos gyermekére hatni tudjon.”⁴⁰*

Hasonló véleményként fogalmazódott meg, *„aki csak egy kicsit foglalkozott (...) pedagógiával, jól tudja, hogy az ember életének legválságosabb (...) kora a pubertás kor. Ebben a korban drákói rendszabályokkal beleavatkozni a gyermek életébe rendkívül veszedelmes.”⁴¹*

A gyermeknevelés nehézségeire világított rá azon olvasói levél is, mely a családon belüli férfi-nő, férj-feleség kapcsolat viszonyosságait világította meg a gyermek szempontjából: *„házastársak, az esetben, ha fejlődési menetükben életük más irányt vesz (válás, stb.) kötelesek a gyereket egymás megbecsülésére tanítani, a gyerek lelki harmóniája érdekében.”⁴²* Ehhez kapcsolódott az a vélemény, hogy szülőknek nem áll rendelkezésre szakirodalom a gyermeknevelésről, és ez alapvető probléma, hiszen *„amíg Németországban egész könyvtára van a gyermeknevelésnek, nálunk senki sem foglalkozik ezzel a kérdéssel. Pedig közismert, hogy a legkitűnőbb iskolai nevelés is hiányos a szülői ház kiegészítő munkája nélkül.”⁴³* Az egyik hozzászóló szakvéleményt oszt meg az olvasóközösséggel a testi fenyték feleslegessége mellett érvelve: *„Egyik orvosi vélemény szerint nehezen nevelhető gyerekeknél rendszerint organikus hiba van és kár avatatlanoknak nevelési dresszúrát alkalmazni. A nádpálca tehát már ezen a ponton elesik.”⁴⁴*

A hozzászólók egy része történelmi múltidézt végzett. A nádpálca, az erőszak ellen tollat ragadó újságolvasók felvetették, a nádpálca kora pont az I. világháború előtti időszak volt, és lám, hova jutott az ország: *„Aki az ifjúságot rossznak nevezi, nem fél attól, hogy az ifjúság majd a szemébe vághatja az apák mulasztását, mikor létre engedték jönni a világháborút, amely tönkretette a gyermekkorunkat és elherdálta az örökségünket: a hazánkat!...?”⁴⁵* Hasonlóan vélekedett azon olvasó is, aki az elmúlt időszak nádpálcás nevelését támogató levelekre így reagált: *„hogyan lehet tekintélye az olyan apának, akinek gyermeke (...) a következőt vághatja a szemébe: - Apám! (...) Azt a háborút, (...) nyomort, erkölcsi süllyedést ki okozta? Én a tegezéssel, a tánccal, vagy Te a nádpálcával és a tilalomfával?”⁴⁶*

---

³⁸ Uo.

³⁹ AZ EST 1928. dec. 6. 8.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Uo.

⁴² AZ EST 1928. dec. 14. 11.

⁴³ AZ EST 1928. dec. 19. 10.

⁴⁴ AZ EST 1928. dec. 14. 11.

⁴⁵ AZ EST 1928. dec. 1.

⁴⁶ Uo.

Az oktatási rendszer kritikája is konkrétan megjelent a disputa égisze alatt: „Az iskolával is baj van. Mert mindenre megtanítanak minket, de az életre nem. Fejünkbe tömnek sok mindenfélét, de gondolkodni nem tanulunk meg.”⁴⁷ – vélekedett egy gimnazista lány az újság hasábján. Hasonlóan reagált egy húszéves levélíró is, aki éles társadalomkritikával kísérte mondandóját, „nem tanítottak meg gépíráásra, sztenografálásra [gyorsírás], idegen élő nyelvekre, nem tanítottak meg a kenyérkereset, a pénzkeresés előkészítő munkájára, mintha még mindig számíthatnánk arra, hogy apánk, vagy valamelyik befolyásos bácsink betesz a vasúthoz, postához.”⁴⁸ Úgy vélte a fiatal levélíró, teoretikus a nádpálca-vita, mert a felnövekvő generáció számára az oktatás inkompetenciája a valódi probléma. Szintén egy fiatalabb levélíró kritikái észrevétele: „ne akarják az életképes új generációt konzervatív nevelésben elnyomni, hogy a felserdült ifjúság tehetetlenül álljon majd a megváltozott, lázasan, liúktető világban, gyámoltalanul, önállótlanul, cselekedésre képtelenül!”⁴⁹

Egy tapasztalt értelmiségi szülő az oktatás és a politika viszonyát állította levelének középpontjába. Meglátása szerint „mikor a politika bevonul a tanterembe, a pedagógia kivonul onnét.”⁵⁰ Úgy vélte, a pedagógusok egyre aktívabban politizálnak, mely a szakmai munka rovására megy, illetve nehéz úgy tisztelni a pedagógusokat, hogy „a tanárok, (...) különböző okokból összeütközésbe kerültek a társadalmi renddel.”⁵¹ Az oktatáspolitikai visszatérő narratívája volt, hogy a pedagógusok ne vegyenek részt a politikai diskurzusban. Ne vállaljanak szerepet egyik párt oldalán sem. A tanítógyűléseken elhangzó politikai szónoklatok folyamatosan a széles professziós réteg nyugtatására törekedett.

A nevelési nehézségek okai között exponálták a levélírók a férfi-nő pedagógusok problematikáját is. Mégpedig abból az aspektusból, hogy az elnőiesedés rontja a fiúk esélyét a későbbi beilleszkedés során, mivel a pedagógusnő „kiöli a fiúk lelkéből a büszke férfiasság tudatát. A nőket ki kell tenni a fiúiskolákból!”⁵² – szölte a verdíkt. „Feltétlenül helytelen és végzetes, hogy serdültebb fiúkat is sok helyen (polgári fiúiskolákban) nők tanítanak, nevelnek.”⁵³ Támogató álláspont is megfogalmazódott a női tanerők aktív jelenléte mellett, miszerint „ezekben az iskolákban a mai nehéz időkben nem árt az a néhány női tanerő, aki nemcsak tanít, hanem szeretettel, türelmes gondoskodással vezeti növendékeit.”⁵⁴

1927/28-as tanévben az ötéves tanító- és tanítónőképző intézetekből 46 működött az országban, összesen 6961 hallgatóval. A hallgatók 58 százaléka volt tanítónő⁵⁵, de jelentős részük nem kívánt a szakmában elhelyezkedni. A praxisban lévő tanítók férfi-nő aránya 60-40% volt. A tanítók iránti megnövekedett igényt a Klebelsberg-féle népiskolaépítési hullám generálta, illetve 1925/26-os tanévtől került be a közoktatás rendszerébe az I. világháború után születettek első nagyobb létszámú generációja, így a megnövekedett gyermeklétszámhoz nagyobb tanítói

---

⁴⁷ AZ EST 1928. dec. 2. 6.

⁴⁸ AZ EST 1928. dec. 16. 10.

⁴⁹ AZ EST 1928. dec. 1. 7.

⁵⁰ AZ EST, 1928. dec. 30. 11.

⁵¹ Uo.

⁵² AZ EST 1928. dec. 2. 6.

⁵³ Uo.

⁵⁴ AZ EST 1928. dec. 6. 8.

⁵⁵ ASZTALOS 1937

apparátus szükségeltetett. A pedagógusi munkakörülmények eltérő volta miatt sok esetben már az állaspályázatok kihirdetésekor eleve férfi tanerőben gondolkodtak a fenntartók, az iskolaszékek. Ez az attitűd leginkább a tanyai, kisközségi iskolák esetében volt domináns a nehéz munkakörülmények miatt.

Összegzés

Az Est oldalain egy hónapon keresztül zajló Nádpalca-disputa érintette a testi fenyíték témakörét, az iskolai és családi nevelés nehézségeit, tágabb kontextusban az oktatási rendszert, a politika és az oktatás viszonyát. A levélírók érzékenyen reagáltak a konkrét problémafelvetésre (nádpalca legyen vagy sem), de képesek voltak tágabb összefüggésben megfogalmazni észrevételeiket. A közölt tartalmak nagyobb részben elutasították a fegyelmezés drasztikus formáját, és visszautaltak arra, hogy azon időszak „gyermekei” sodorták az országot a vesztes háborúba, melyben az erély, a fegyelem, a testi fenyítés alkalmazása megszokott volt. A hozzászólók részéről felvetődött, hogy a nevelés attribútumaihoz nehezen, illetve egyáltalán nem férnek hozzá a szülők. A pedagógia elméleti és gyakorlati művelői kisajátították a szaktudást.

Felhasznált irodalom

- A gyermeknevelés nagy problémájáról. *Az Est*, 1928. nov. 30. 9.
- Ami a pajtásházasságra vezethet. *Az Est*, 1928. dec. 21. 10.
- A nádpalca-disputa. *Az Est*, 1928. dec. 2. 6.
- A nádpalca-disputa. Tanítson-e nő fiúiskolában? *Az Est*, 1928. dec. 6. 8.
- A szülő és a gyermeknevelés. *Az Est*, 1928. dec. 19. 10.
- Asztalos József (1937): A tanítóképzés újabb adatai. *Statisztikai Szemle Archivum*, 734–741.
- A testi fenyítés a családban. *Pápai Lapok*, 1901. nov. 24. 2.
- Baska Gabriella (2018): „Néptanítónak lenni nem comicum”: A Borsszem Jankó tanítóképe. In: *A Borsszem Jankótól Bolognáig: Neveléstudományi tanulmányok. Metszéspontok*. ELTE PPK; L’ Harmattan Kiadó, Budapest, 13–32.
- Briggs, Asa-Burke, Peter (2012): *A média társadalomtörténete. Gutenbergtől az internetig*. Napvilág Kiadó.
- Elekes Dezső (1939): Magyarország időszaki sajtója 1938-ban. *Statisztikai Szemle*, 878–889.
- Erdélyi Béla bírái előtt. *Az Est*, 1928. nov. 18. 1.
- Boreczky Ágnes (1999): Fenyítés az európai és az amerikai iskolákban. *Educatio*, 8. 771–787.
- Hat hónapra ítélték Erdélyi Bélát. *Délmagyarország*, 1928. ápr. 14. 6.
- Holnap kezdődik az Erdélyi főtárgyalás. Példátlan roham a jegyekért. *Az Est*, 1928. nov. 8. 5.
- Iskolaügy. Iskola-e vagy javítóintézet? *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 1901. márc. 17.
- Litteratatus: Sajtó és közvélemény. *A sajtó*, 1930.10. 526–528.
- Melyik az a férfi és nő...? *Az Est*, 1928. dec. 14. 11.
- Mikor a politika bevonul a tanterembe, a pedagógia kivonul onnét. *Az Est*, 1928. dec. 30. 11.

Mit tanultam a középiskolában és mire volna szükségem? *Az Est*, 1928. dec. 16. 10.
Süle Antal (1930): A modern hírlapírás és a rádió. *A sajtó*, 1930. 6. 298–304.
Tanítói felelősség és a testi fenytés. *Nemzeti Népművelés. Tan- és Nevelésügyi Szaklap*, 1906. aug. 8. 5.
Tanítók a testi fenyték ellen. *Heti Szemle*, 1911. márc. 8. 8.
Tóth László (1931): A sajtó és az erkölcs. *A sajtó*, 1930. 5. 225–235.
Motkó Géza (1930): Szenzációhajhászás és demokrácia. *A sajtó*, 1930. 6.
Motkó Géza (1931): A mechanizálódó újságírás. *A sajtó*, 1931. 5. 236–239.
Nádpálca, erély vagy barátság? *Az Est*, 1928. dec. 1. 7.
Veszprém vármegye népoktatási állapota. *Pápai Lapok*, 1887. aug. 28.

Rendeletek, törvények

A vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszternek 44.000. számú rendelete, a kisdédovásról szóló 1891. évi XV. törvényzikk végrehajtása tárgyában. Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945. Letöltés ideje: 2019. dec. 2.
A vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1905. évi 77.092 számú körrendelete valamennyi törvényhatóság közönségéhez és a fiumei kormányzóhoz, a baptista vallásfelekezeti törvényes elismeréséről. Letöltés ideje: 2019. dec. 12.
A magyar királyi igazságügyminiszter 1909. évi 27.200 I. M. számú rendelete, a javító nevelés szabályozásáról. Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945. Letöltés ideje: 2019. dec. 12.
A magyar királyi igazságügyminiszter 1909. évi 27.300. I. M. számú rendelete, a fiatalkorúak fogház-, államfogház- és elzárásbüntetésének végrehajtásáról. Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945. Letöltés ideje: 2019. dec. 12.